

FALSZYWI SAMOBOJCY

IZRAELSCY NAUKOWCY OBALIŁI
MIT BOHATERSKICH OBRONCÓW MASADY

Twierdza Masada stała się symbolem bohaterskiej walki – po powstaniu Państwa Izrael pochowano tam nie tylko ciała obrońców Masady z 70 r., ale także powstańców z drugiej wojny żydowskiej przeciw Rzymianom w II wieku n.e.

Marta Landau

Dwa szkielety i dwa warkocze. Tyle wystarczyło, by antropolog Joseph Zias i ekspert medycyny sądowej Azriel Gorski podważyli jeden z najsilniej zakorzenionych mitów starożytności: historię o nieustraszonych obrońcach fortecy Masady i bohaterskim czynie sprzed prawie 2 tys. lat. Izraelscy naukowcy zdobyli dowód na to, że obrońcom Masady daleko było do bohaterów.

LEGENDA MASADY

Jedynym źródłem historii wydarzeń wokół Masady jest dzieło Józefa Flawiusza, który spisał ją na podstawie raportów rzymskich oficerów. Pierwsza wojna żydowska, która rozpoczęła się w 66 r. n.e., za panowania Nerona powstaniem ludności Jerozolimy, szybko rozprzestrzeniła się na całą Judeę. Stłumieniem powstania zajęli się późniejszy cesarz Wespazjan i jego syn Tytus Flawiusz, który po ojcu objął tron Cesarstwa Rzymskiego. We wrześniu 70 r. Rzymianie zdobyli Jerozolimę. Miasto i jego

świątynia zostały zburzone, ponad milion mieszkańców miasta straciło życie, kolejny milion Żydów dostał się do niewoli i trafił na ciężkie roboty oraz cyrkowe areny.

Jeszcze w 66 r., na początku powstania, Masadę, w której stacjonował rzymski garnizon, przejęła grupa żydowskich ekstremistów zwanych sykariuszami. W fortecy schroniło się prawie tysiąc osób, w tym kobiety i dzieci. W 72 r., po zdobyciu Jerozolimy, rozpoczęło się oblężenie Masady. Po nieudanej próbie obalenia potężnych murów fortecy Rzymianie wybudowali

rampe (została ukończona wiosną 73 r.). W kwietniu oblegający ostatecznie obalili mury za pomocą tarana. Po wejściu na teren fortecy legioniści odkryli, że budynki stoją w ogniu, a obrońcy popełnili samobójstwo. Ponieważ odebranie sobie życia jest potępiane przez judaizm, obrońcy Masady wytypowali dziesięciu mężczyzn, którzy pozbawili życia wszystkich zgromadzonych w fortecy. Ostatni z nich zabił swoich dziewięciu towarzyszy, podłożył ogień pod fortecę i sam popełnił samobójstwo.

TERROR SYKARIUSZY

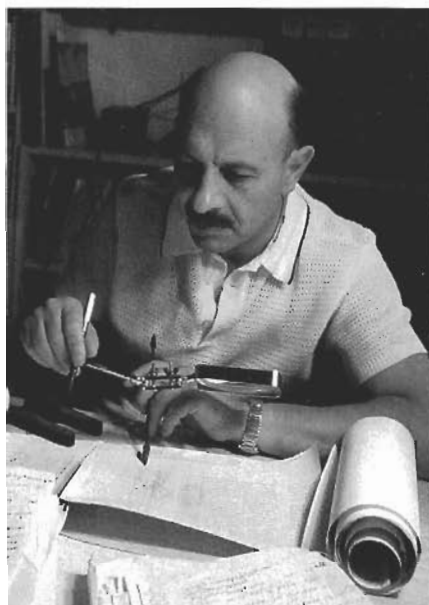
Wielu badaczy podejrzewa, że opis bohaterstwa obrony i śmierci obrońców Masady jest mocno przesadzony, a być może do tych wydarzeń w ogóle nie doszło. Sykariusze byli ekstremistycznym ugrupowaniem. Ich nazwa pochodziła od krótkich sztyletów (po łacinie *sica*), które ukrywali pod płaszczami. Podczas zgromadzeń skrytobójczo sztyletowali wrogów, do których zaliczali Rzymian, ich żydowskich sympatyków, a nawet przedstawicieli innych, mniej radykalnych żydowskich grup. Konsekwencją tych zamachów były surowe akcje odwetowe ze strony Rzymian na całej żydowskiej społeczności Jerozolimy.

Na początku powstania w 66 r. sykariusze popełnili w Jerozolimie wiele potworności, które miały skłonić mieszkańców miasta do zbrojnego wystąpienia przeciw Rzymianom. Zniszczyli między innymi miejskie zapasy żywności, co miało podjudzić Żydów do walki i zapobiec negocjacji. Sykariusze nie przejęli Masady, jak się powszechnie uważa, po upadku Jerozolimy. Zostali z niej wygnani przez mniej radykalnie nastawione ugrupowania, jeszcze zanim rozpoczęło się rzymskie oblężenie miasta.

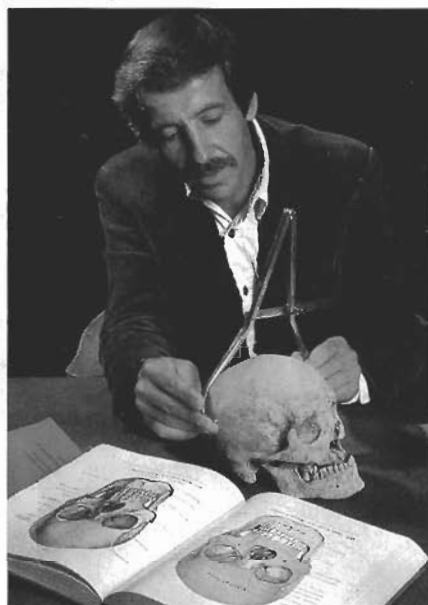
Obroncy Masady rozważali tylko dwie opcje: niewolę lub śmierć, zapominając, że istnieje trzecia – walka do końca. Historycy uważają, że mężczyźni i tak by zginęli, ale ich walka mogła dać szansę ucieczki przynajmniej części kobiet i dzieci.

BRAKUJĄCE SZKIELETY

W latach 60. XX wieku na wzgórzu Masada prowadzono wykopiska kierowane przez prof. Jigaela Jadin, archeologa z Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie. Odkryto wówczas kilka obiektów, które wydawały się potwierdzać opisaną przez Józefa Flawiusza wersję samobójstwa obrońców fortecy. Przed północnym pałacem archeolodzy znaleźli jedenaście ostraków, glinianych skorup z potłuczonych naczyń. Na każdej z nich wyryto jedno męskie imię. Jedno z nich, ben Jair, jest najprawdopodobniej skrótem pełnego imienia przywódcy obrońców Masady,

Jigael Jadin w latach 60. dokonał na wzgórzu Masada odkryć, które zdawały się potwierdzać historię o niezłomnym oporze obrońców fortecy

Antropolog Joseph Zias uważa, że w Masadzie nie odkryto ciała żydowskich powstańców, lecz ich rzymskich jeńców

Eleazara ben Jaira. Prof. Jigael Jadin wysunął przypuszczenie, że skorupy te są zapisem losowania dziesięciu mężczyzn, którym przypadło zadanie pozbawienia życia obrońców Masady i ich rodzin.

Ale podczas wykopalisk odkryto szczątki zaledwie 28 osób. W północnym pałacu,

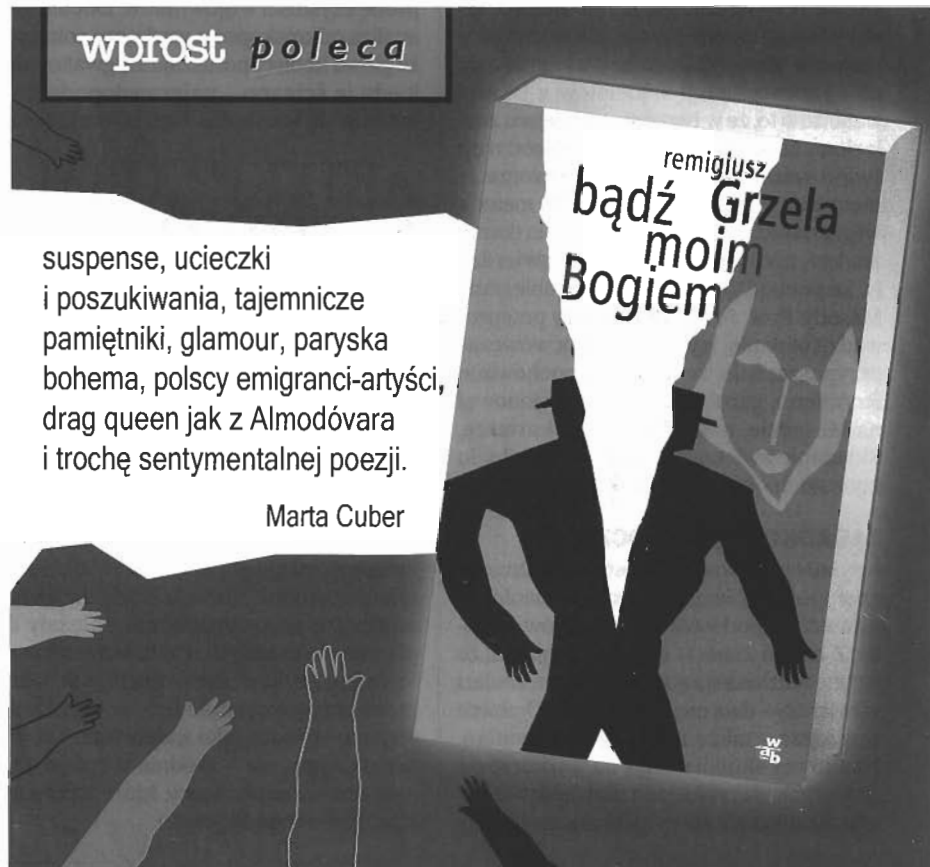
w łaźniach znaleziono szczątki trzech osób. 25 szkieletów archeolodzy odkryli u podnóża Masady w tzw. jaskini 2001. 7 lipca 1969 r. szczątki z jaskini pochowano u nasady rzymskiej rampy z honorami wojskowymi i w obecności późniejszego premiera Izraela Menachema Begina.

wprost poleca

suspense, ucieczki i poszukiwania, tajemnicze pamiętniki, glamour, paryska bohema, polscy emigranci-artycy, drag queen jak z Almodóvara i trochę sentymentalnej poezji.

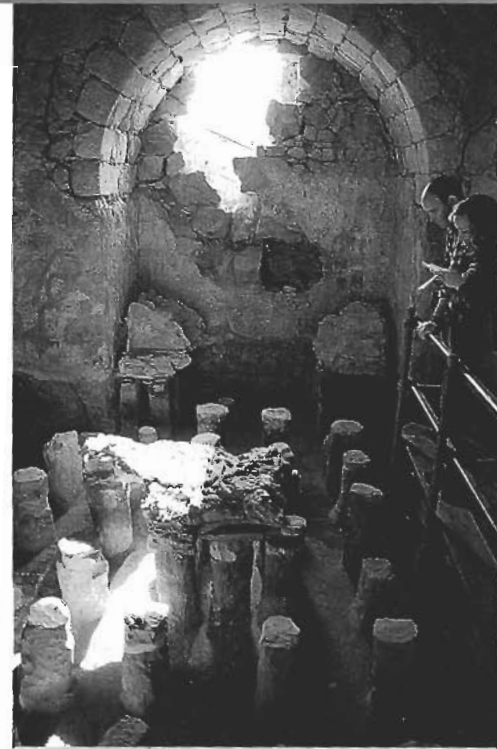
Marta Cuber

remigiusz
bądź Grzela
moim
Bogiem

Masada to starożytna żydowska twierdza wzniesiona na szczycie płaskowyżu na Pustyni Judejskiej

Obronność Masady wzmocnił ponad 2 tys. lat temu Herod Wielki

Nie tylko czytelnicy dzieł Józefa Flawiusza, ale także czytelnicy raportów wykopaliskowych prof. Jadina zaczęli wątpić w mit Masady. Gdzie podziało się ponad 900 szkieletów pozostałych obrońców? Dlaczego 25 szkieletów znajdowało się nie w twierdzy, gdzie miało dojść do zbiorowego samobójstwa, ale w jaskini u podnóża Masady? Dodatkową wątpliwość co do identyfikacji szkieletów z jaskini wzbudziło to, że w tym samym miejscu znaleziono liczne kości zwierząt, wśród nich świnia uważanej przez Żydów za stworzenie nieczyste. Wykonane w latach 90. metodą węgla radioaktywnego ^{14}C badania tkanin znalezionych przy szkieletach potwierdziły, że pochodziły one z czasów oblężenia Masady. Prof. Joseph Zias, który przeprowadził badania, wysunął jednak wówczas przypuszczenie, że w jaskini pochowano Rzymian z garnizonu, który stacjonował na Masadzie, nim zdobyli ją sykariusze. Składanie zwierząt w ofierze należało do rzymskich obyczajów grzebalnych.

ZAGADKOWE WARKOCZE

Artykuł opublikowany w ostatnim numerze czasopisma „Near Eastern Archaeology” ostatecznie podważa mit obrońców Masady. Z badań Ziasa i Gorskiego wynika, że jedyne ludzkie szczątki, które Jadin znalazł w twierdzy – dwa męskie szkielety i kobiece warkocze – także należały do Rzymian. Naukowcy skupili uwagę na warkoczach, do których nie znaleziono pasującego szkieletu. Analiza włosów wykazała, że zostały

ścięte jeszcze za życia ich właścicielki. Aby wyjaśnić ten dziwny fakt, Zias sięgnął po biblijną Księgę Powtórzonej Prawa. Zaleca ona, aby kobiecie pojmanej przez Żydów podczas walki obciąć włosy tak, by stała się mniej atrakcyjna i nie wystawiała na próbę czystości wojowników. Dodatkowa analiza mikroskopowa warkoczy pokazała, że głowa kobiety poruszała się gwałtownie, kiedy je ścinano – najprawdopodobniej kobieta się wyrwała. Zias i Gorski doszli

Zdaniem Ziasa i Gorskiego, ich interpretacja szczątków osób znalezionych w pałacowej łaźni przynosi odpowiedź na nurtujące archeologów pytanie: dlaczego po odbiciu Masady z rąk Rzymian w 66 r. sykariusze nie zasiedlili północnego pałacu. Te kwatery, wybudowane na rozkaz Heroda, należały do najbardziej atrakcyjnych budynków fortecy. Badacze przypuszczają, że kiedy sykariusze wrzucili zwłoki Rzymian do łaźni, cały teren zgodnie z prawem

ARTYKUŁ, OBALAJĄCY MIT OBRONCÓW MASADY WYWOŁAŁ BURZĘ WŚRÓD ARCHEOLOGÓW. NIE WSZYSCY ZGADZAJĄ SIĘ Z ZAWARTYMI W NIM WNIOSKAMI

do wniosku, że warkocze nie należały do Żydówki, ale do Rzymianki. Badacze przypuszczają, że musiała to być jedna z kobiet towarzyszących stacjonującemu w fortecy garnizonowi Rzymian w 66 r., kiedy sykariusze odbili Masadę. Szkielety dwóch mężczyzn prawdopodobnie należały do pojmanych i zabitych w tym samym czasie Rzymian – sykariusze wrzucili je do łaźni, które przypuszczalnie były w tym czasie wykorzystywane jako śmietniska. Kobieta ocalała życie, ale – zgodnie z żydowskim prawem – straciła włosy, które wrzucono tam, gdzie ciała Rzymian.

żydowskim zamienił się w cmentarzysko, które musi być położone poza obrębem osady. Północny pałac, oddzielony murem od reszty zabudowań Masady, pozostał więc niezasiedlony.

Artykuł Ziasa i Gorskiego wywołał burzę w środowisku archeologów badających przeszłość Izraela. Nie wszyscy badacze zgadzają się z zawartymi w nim wnioskami. Pewne jest jednak, że mit o bohaterskim oporze obrońców Masady musi zostać zrewidowany. □

Napisz wprost do autorki: m.landau@wprost.pl